

SKUTOČNÝ PRÍBEH O PRVOM
TRANSPORTE DO OSVIENČIMU

MOTÝL

SESTRIN SŤUB

Rena Kornreich Gelissen

SESTRIN SLUB

SESTRIN SLUB

Rena Kornreich Gelissen

Príbeh sestier v Osvienčime

*Love
Rena*

VYDAVATELSTVO MOTÝL

RENA'S PROMISE

Copyright © 1995, 2015 by Rena Kornreich Gelissen
and Heather Dune Macadam

Published by arrangement with Beacon Press.

All rights reserved.

Translation © Terézia Štubniaková 2018

Design © Motýľ design 2018

Cover design © Glasshouse Images/Alamy Stock Photo

VintageCorner/Alamy Stock Photo

Slovak edition © Vydavateľstvo Motýľ 2018

ISBN: 978-80-8164-166-4

*Milá mama, milý papa,
táto kniha je pre vás. Päťdesiat rokov som vám
tento príbeh rozprávala vo svojej hlave.
Teraz je konečne na papieri
a ja ho už nebudem musieť viac rozprávať.*

S láskou Rena

*A pre Danku:
Bez teba by neexistoval žiadny príbeh.*

*Ľudské bytosti sú si navzájom viac podobné než rozdielne.
A žiadna ľudská bytosť nemôže byť ľudskejšia ako tá druhá.*

– Maya Angelou

Levitikus 19:33 – 34

*Ak sa bude u teba
v tvojej krajine zdržovať cudzinec,
neutláčaj ho!*

בְּאַרְצְכֶם לֹא תוֹנוּ לֵג. וְכִי יָגוּר אִתְּךָ גֵר
אֹתוֹ:

*Cudzinec, ktorý sa bude
u vás zdržovať,
nech je medzi vami ako domorodec.
Milujte ho ako seba...*

לֵד. כְּאַזְרָח מִמֶּם יִהְיֶה לְכֶם הַגֵּר | הַגֵּר
אִתְּכֶם וְאַהֲבֵת לּוֹ כְּמוֹךְ פִּי גֵרִים הֵייתֶם
בְּאַרְץ מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

Obsah

Úvod /11

Prológ /19

RENA /21

TYLICZ /29

SLOVENSKO /57

OSVIENČIM /82

BREZINKA (Osvienčim II) /125

STABSGEBAUDE (budova pre zamestnancov) /232

NEUSTADT-GLEWE /290

EPILÓG /301

Podakovanie /315

Úvod

*Srdce má len určitú kapacitu,
a preto v ňom neprechovávajúte nenávisť.
Nenávidieť znamená nechať Hitlera zvíťaziť.*

- Rena Kornreich Gelissen

„Prečo vás to vlastne zaujíma?“

Práve túto otázku mi pred dvadsiatimi rokmi položila istá žena, kým sme počas oslavy na počesť vydania knihy *Sestrin sľub* spoločne stáli na streche bytu v Brooklyne. Práve mi ju predstavili ako niekoho veľmi dôležitého v komunite ľudí, ktorí prežili holokaust (neprezradím vám kto), a jej otázka nepochybne súvisela s faktom, že som Američanka a k tomu nežidovka, ktorá sa podieľala na napísaní tejto knihy.

Až dotedy som si nevedomovala, že holokaust by mal byť niečím súkromným, čímisi, o čo sa so zvyškom sveta nedelíte.

Keď som písala prvé vydanie tejto knihy, nemala som dost peňazí na to, aby som odcestovala do Poľska. Keď v roku 1995 kniha vyšla, Peter Matthiessen a organizácia Zen Peacemakers ma pozvali na návštevu Osvienčimu, no ja som sa vtedy necítila mentálne a emocionálne pripravená na fyzickú realitu táboru. Kým som na to našla odvalu, prešlo ďalších dvadsať rokov. V roku 2012 som sa konečne odhodlala na cestu. Najskôr som

navštívila mesto Poprad na Slovensku, odkiaľ odišiel prvý dievčenský transport s 998¹ ľuďmi. Na stanicu, z ktorej ich vypravili, som pricestovala v podvečer sedemdesiateho výročia prvého transportu a zistila som, že nie som jediná, kto si na tieto dievčatá spomenul. Pod pamätnou tabuľou, na ktorej stálo: *Na tomto mieste sa nachádzala železničná stanica, z ktorej 25. marca 1942 odišiel prvý transport do koncentračného tábora Osvienčim s tisíckou slovenských židovských dievčat*, horeli vedľa kvetov a kameňov sviečky. Sedemdesiate výročie prvého transportu bolo na Slovensku veľkou udalosťou. Vláda financovala pamätný vlak, v ktorom sa viezli tí, ktorí prežili, študenti, vedci, a cestu z Popradu do Osvienčimu v Poľsku podstúpili dokonca aj slovenská premiérka Iveta Radičová a minister dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Ján Figel, aby si uctili tieto dievčatá. Väčšina ľudí na Slovensku vie o prvom transporte, no na Západe sa občas stretnem s ľuďmi, ktorí ani len netušili, že v prvom transporte židov do Osvienčimu boli len ženy, rovnako ako v každom jednom z prvých štyroch transportov zo Slovenska. Do 3. apríla 1942 zaregistrovali v Osvienčime 4 760 židoviek.

V podvečer, keď som pricestovala na stanicu v Poprade, sa mi prihodilo ešte niečo iné. Objavila som rodinu Adely Grossovej a oni objavili mňa. Adelini rodinní príslušníci prichádzali do Popradu každý rok, aby si tak uctili svoju sedemnásťročnú sestru a tetu, ktorá zmizla v roku 1942. V podvečer sedemdesiateho výročia konečne zistili, čo sa s Adelou v Osvienčime stalo. O sedemdesiat rokov neskôr. Vďaka tejto knihe.

Od roku 2012 som objavila aj iné rodiny, ktorých matky, sestry a/alebo sesternice boli s Renou v prvom transporte.

---

¹ V historických záznamoch sa často spomína 999 žien, no keď som porovnala menné zoznamy (existujú dva: jeden vytvorený pri nástupe na transport a druhý ako registračný zoznam v tábore), zistila som, že kvôli úradníckej chybe bolo v ten deň vo vlaku len 998 dievčat.

Jedna z týchto rodín ma zaviedla k pôvodnému zoznamu uloženému v archívoch Jad Vašem v Izraeli. V tomto úžasnom dokumente je zaznamenaných 998 mien z prvého transportu. Práve z neho čerpalo rozšírené vydanie tejto knihy informácie o prvých ženách v Osvienčime. Dnes už vieme, že v prvom transporte sa nachádzalo 297 dospievajúcich dievčat, 521 dvadsiatničiek, 151 tridsiatničiek, 40 štyridsiatničiek a jedna žena (Etela Jagerová), ktorá mala vtedy päťdesiatosem rokov. Bola matkou alebo starou matkou, ktorá si vymenila miesto so svojou dcérou alebo vnučkou? To sa nikdy nedozvieme, no podľa záznamov zomrela 5. septembra 1942.

Na zozname nás najviac prekvapilo, koľko z týchto žien bolo príbuzných, preto je *Príbeh sestier v Osvienčime* podtitulom *Sestrinho sľubu*. Nie je to len príbeh Reny a jej sestry Danky. V tábore žilo veľa sestier: Erna a Fela Drangerové, taktiež z Tylicza v Poľsku, a sestry Schwarzové (Mimi, 1066, Celia, 1064, Regina, 1065), ktoré akoby zázrakom všetky prežili.

Lydia Mareková, ktorá mi pomohla nájsť tento zoznam prostredníctvom Jad Vašem, je dcérou Marty Mangelovej (1741), ktorá prežila spolu so svojimi siedmimi sesternicami len preto, lebo jedna z nich bola vybraná ako baraková vedúca, a tak mohla všetkých svojich príbuzných priviesť do svojho baraku a postarať sa o nich. Existujú mnohé príbehy o prežití, no životy mnohých dievčat, ktoré v marci roku 1942 odtrhli od rodín, sa skončili v Osvienčime.²

Prečo je teda tento príbeh v súčasnosti taký dôležitý? Prečo by nás malo zaujímať, čo sa stalo s týmito mladými ženami?

---

² Hoci záznamy o úmrtiach žien neboli presné a záznamy o úmrtiach v Osvienčime boli čiastočne zničené, dnes už vieme, že takmer dvesto žien z prvého transportu umrelo počas prvých šiestich mesiacov svojho pobytu buď v Osvienčime, alebo v Brezinke. Viac ako päťdesiat z nich boli dospievajúce dievčatá (zdroj: Jad Vašem a *Čiastočné záznamy o úmrtiach z koncentračného tábora Osvienčim*).

Prečo vás to zaujíma? Dúfam, že po prečítaní tejto knihy nájdete odpovede na všetky tieto otázky.

Od roku 1995 napísalo mnoho ľudí ako Rena svoje príbehy o tom, ako prežili holokaust, aby zanechali svoje príbehy ďalším generáciám. Medzi všetkými svedectvami je Renin príbeh stále jedinečný nielen preto, koľko času strávila v táboroch, ale hlavne preto, lebo sa nachádzala v prvom transporte (historici o ňom hovoria ako o prvom hromadne zaznamenanom transporte).³

Práve kvôli dĺžke obdobia, ktoré strávila v Osvienčime, som sa na vytvorenie časovej osi rozhodla namiesto koncových poznámok používať poznámky pod čiarou. Rovnakú metódu som použila, keď som usporadúvala Renin príbeh, čo bolo bez historického kontextu takmer nemožné. Niekedy sme dátum určitej udalosti mohli určiť len približne podľa toho, aké bolo v ten deň počasie. Prostredníctvom tejto časovej osi budete mať k dispozícii historickú perspektívu, ktorá Rene počas jej života v táboroch chýbala. Počas celého príbehu som sa snažila čo najvernejšie zobrazit' klimatické podmienky, ktoré som pri obdobiach, kde som mala k dispozícii presné dátumy, overovala prostredníctvom historických meteorologických záznamov.

PRED DVADSIATIMI ROKMI, keď som prvý raz napísala túto knihu, som nemala prístup k žiadnym z týchto informácií. Mali sme Renin príbeh, výskum historikov Danuta Czecha, Johna Rotha a Carola Rittnera a pár iných vecí. Irena Strzelecka, ktorá bola vtedy riaditeľkou Múzea v Osvienčime, nestretla pred Renou nikoho z prvého transportu a sama použila časti Reninho príbehu vo svojom vlastnom príspevku do publikácie *Tragédia slovenských židov*.

---

³ Prvý zaznamenaný v „konečnom riešení židovskej otázky“ (Strzelecka, „Ženy“)

Súčasťou tejto tragédie bol fakt, že ich slovenská vláda predala do otroctva RHSA (Hlavný ríšsky bezpečnostný úrad – *Reichssicherheitshauptamt*), čo v praxi znamenalo, že zmizli z rodiny a súčasne aj z dejín. Dnes môžeme tieto ženy zapísať späť do dejín. Vieme, kto boli, a môžeme si uctiť ich pamiatku tak, že si zapamätáme ich mená. Medzi tými, ktoré prežili, sú nespočetné príbehy sestier, sesterníc a priateľiek, ktoré jedna druhej pomáhali prežiť. Drvivá väčšina týchto žien sa rozhodla o svojich útrapách mlčať, aby ochránili svoje deti alebo manželov, alebo preto, lebo si jednoducho nechceli pamätať viac ako tri mučivé roky strávené v koncentračných táboroch. S jednou z nich som sa stretla. Je vydatá za rabína a nikdy nikomu v synagóge nepovedala, že bola v prvom transporte do Osvienčimu.

Rena mala hneď niekoľko dôvodov, prečo sa chcela o svoj príbeh podeliť, no tým najdôležitejším bolo, že si želala uctiť všetkých, ktorí jej pomohli. Osobne som sa jej rozhodla pomôcť z čisto nezištných dôvodov. Naša dohoda o spolupráci sa začala podaním ruky, nie právnym dokumentom, a keďže som bola vtedy chudobná študentka, ktorá pracovala za menej ako minimálnu mzdu pri kopírke, Rena a jej manžel John mi mesačne platili päťdesiat dolárov, ktoré pokryli náklady na benzín. Tak sa to všetko začalo. Každú sobotu ráno som po normálnom pracovnom týždni šoférovala takmer dvestošesťdesiat kilometrov k nim domov a počúvala Renin príbeh.

Roky po tom, čo kniha vyšla, stále Renu a jej manžela navštevujem. Či už na ich narodeniny, alebo jednoducho preto, lebo si navzájom chýbame.

RENA HLAVNE CHCE, aby ste vedeli o všetkých drobných hrdinstvách, ktoré jej zachránili život. Mnohí ľudia, ktorí jej pomohli, boli roľníci, vojenský zajatci a nežidia. Či už to bola žena, ktorá jej pri pochode smrti podstrčila dva zemiaky a dve

natvrdo uvarené vajcia, alebo lieky, ktoré k nej prepašovali spoluväzni. Každé jedno gesto bolo pre ňu také dôležité ako to, ktoré urobil Oscar Schindler alebo dánsky kráľ pre dejiny. Zemiak od poľskej ženy dodal Rene odvahu pokračovať nielen preto, lebo jej dal fyzický výživu, ale aj preto, lebo toto gesto bolo potravou pre dušu. Hovorilo: Vidím ňu. Si hladná. Si človek.

Rena taktiež dúfala, že prerozprávaním svojho príbehu sa jej ulaví. Počas písania tejto knihy mávala nočné mory a často mi hneď ráno zavolała, aby mi porozprávala o niečom, na čo si spomenula, no zabudla mi to počas víkendu povedať. Bolesť z týchto spomienok nikdy nezmizla úplne, no často mi vracievala, že jej pomohli mnohé listy od čitateľov. Kedykoľvek to všetko na ňu doľahlo, čítala ich svojmu manželovi Johnovi. Často mi zavolali a čítali ich nahlas spolu s listami, ktoré čitateľom napísali. Rena ich vždy podpisovala slovami „S láskou Rena“. Tento podpis sme prekopírovali na prednú stranu tohto vydania. Dve jednoduché slová, ktoré tak výborne vystihujú Renin étos a to, čo sa snažila vyrozprávaním svojho príbehu dosiahnuť: *Sestrin slub* je jej listom pre vás.

Jeden z mojich najobľúbenejších príbehov je z obdobia, keď Rena robila rozhovor so študentmi psychológie na Brownovej univerzite. „Medzi všetkými tými múdrymi ľuďmi som sa cítila tak hlúpo,“ zdôverila sa mi. „Opýtali sa ma, ako som sa preniesla cez obdobie strávené v Osvienčime, a ja som odpovedala: ‚Mala som deti.‘“

Vôbec nebola hlúpa. Možno vychodila len základnú školu a cítila sa medzi všetkými vyštudovanými ľuďmi ako sedliačka, no vedela, že jediný spôsob, ako prežiť genocídu, je vytvoriť život a vymeniť nenávisť za lásku. A práve to je jej odkaz pre nás všetkých.

Keď Rena v roku 2006 umrela, stála som pri jej smrteľnej posteli a na jej pohrebe som čítala jeden z oslavných

príhovorov. Neprejde deň, aby som na ňu nemyslela a kdekolvek idem, zbieram ružové kamene, ktoré jej potom ukladám na hrob. Milovala ružovú.

Stále sa mi v srdci a v hlave ozýva jej hlas a dúfam, že pri čítaní jej príbehu ho budete počuť aj vy. Stretnutie s Renou a napísanie jej príbehu zo mňa spravili lepšieho človeka. Vedela, ako ten najprostejší prejav dobrosrdečnosti dá tomu druhému pocítiť, že je ľudskou bytosťou, a práve preto je súcitiť taký dôležitý.

„PREČO MA TO ZAUJÍMA?“ zopakovala som otázku a usmiala sa na ženu, ktorá pred tolkými rokmi stála priamo predom mnou. „Pretože som žena. Pretože som ľudská bytosť.“

Táto fotka Reny a mňa v izbe, v ktorej mi rozprávala svoj príbeh, bola jej najobľúbenejšia.

V roku 2011 bola založená nadácia Renin slub, ktorej úlohou je vytvárať ekumenický svet bez predsudkov, rasizmu a nenávisťi. Pre viac informácií o tejto nadácii a o tom, ako sa zapojiť do jej činnosti, navštívte stránku www.RenasPromise.com. Na tejto stránke môžete nájsť interaktívnu časovú os o ženách v Osvienčime, náš blog o historických výročiach a informácie o projekte Slub, zameranom na podrobnejšie štúdium života prvých žien v Osvienčime.

Prológ

Prstami som si prešla po jazve na ľavom predlaktí. Tetovanie som si dala chirurgicky odstrániť. Stretávala som veľmi veľa ľudí, ktorí o ničom nevedeli, čo viedlo k nespočetnému množstvu otázok: „Čo znamenajú tie čísla?“, „Je to vaša adresa?“, „To je vaše telefónne číslo?“

Čo som im mala odpovedať? „Toto číslo bolo tri roky a štyridsať dní mojím menom?“

Jedného dňa mi jeden milý lekár navrhol, že mi ho odstráni. „Neberte to ako charitatívnu činnosť,“ uisťoval ma. „Je to to najmenej, čo pre vás ako americký žid môžem urobiť. Vy ste tam boli. Ja nie.“

A tak som sa rozhodla odstrániť otázky zo svojej ruky, no naďalej ostávajú v mojej mysli. Odtiaľ ich nedokáže vyrezať nikto. Odstránený kúsok pokožky odpočíva v priesvitnom pohári naplnenom formaldehydom, ktorý ho zafarbil nazeleno. Tetovanie už pravdepodobne vybledlo. Nebola som sa pozrieť. Nepotrebujem si nič pripomínať. Viem, kto som.

Viem, kým som bola.

Bola som v prvom transporte zo Slovenska do Osvienčimu. Bola som číslo 1716.

*Rena Kornreich Gelissen,
január 1994*